

KATARINA TOMAŠEVIĆ (UR.)

DAVORIN JENKO (1835–1914) *PRILOZI ZA KULTURU SEĆANJA/*

PRISPEVKI ZA KULTURO SPOMINA

Muzikološki institut SANU,
Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine u RS, Beograd 2016.
ISBN 978-86-80639-27-7

Зборник радова који је пред нама представља нови допринос очувању сећања на Даворина Јенка (1835–1914), композитора и диригента, великог посленика словеначке и српске музичке и културне историје. Ово (су)издање Музиколошког института САНУ и Националног савета словеначке националне мањине у РС пригодно је заокружење низа манифестација којима су, током 2014. и 2015. године, обележене 180-годишњица рођења и 100-годишњица смрти знаменитог уметника. Једна од свечаности био је и научни скуп *Даворин Јенко – Прилози за културу сећања*, у организацији Музиколошког института САНУ и Националног савета словеначке националне мањине у РС, а реферати изложени на скупу проширени су у научне студије, објављене у Зборнику. Интердисциплинарни карактер Зборника, као и чињеница да је основни садржај свих ауторских текстова приказан на три језика (српски, словеначки, енглески) представљају по себи изузетан значај. Отворена је могућност да најновија тумачења Јенковог дела буду доступна српској и словеначкој, али и широј јавности.

Зборник садржи *Реч уредника*, осам студија, два пригодна текста у одељку *Одјеци у штићамји – Поводом стогодишњице смрти Даворина Јенка*, као и посебан *Прилој. Архивска сведочанства – из збирке Музиколошког института САНУ*. У оквиру уводног текста, уредница др Катарина Томашевић изнела је детаљан преглед многобројних свечаности одржаних поводом годишњица од рођења и смрти Даворина Јенка. Приказавши у главним цртама садржај поменутог интердисциплинарног научног скупа, уредница је уједно најавила и основну концепцију Зборника, који, сходно пољима истраживања појединачних аутора, одликује широки спектар тема из области историје музике, граничне области између историје музике и историје театра, компаративних музичко-књижевних истраживања, студија културе, етнологије и теорије музике.

С обзиром на разноврсност одабраних тема, као и методолошких приступа писању, уочљива је диференцијација између студија у којима је Јенков допринос српској и словеначкој музичкој култури сагледан у оквирима ширег друштвено-историјског и културно-политичког контекста, те радова прегледног типа или студија с фокусом на појединим аспектима одабраних дела из композиторовог опуса. У том смислу, студија Соње Маринковић *Рад Даворина Јенка у светлу развоја музике у Србији и Европи*, попут својеврсног ширег увода, пружа преглед

развојних процеса у српској музици друге половине 19. века, с посебним акцентом на питањима периодизације и стилских одређења. Као поуздан ослонац, сажето је приказан књижевноисторијски преглед динамичног низања и преплитања стилских тенденција у српској књижевности у периоду „дугог XIX века“, почев од сентиментализма и предромантизма, до бидермајера, националног романтизма и бидермајерског реализма. Са ослоном на аргументацију Милорада Павића о карактеристикама предромантизма у књижевности, ауторка је указала на потребу увођења исте одреднице у оквирима музиколошких сагледавања историјских токова српске музике 19. века. У циљу осветљавања предромантичарске Јенкове позиције, коју одликује национална оријентација и интересовање за музички фолклор, приказани су основни подаци из композиторове биографије, посебно ангажовање у Београдском певачком друштву и сарадња с Корнелијем Станковићем. Са друге стране, истакнута је Јенкова стилска еволуција ка романтизму, у инструменталним и музичко-сценским делима.

Студија Јернеја Вајса *Најпреј!* – *прва словеначка национална химна Даворина Јенка* (*Forward! – the first Slovenian national anthem by Davorin Jenko*) доноси драгоцен приказ историјата песме компоноване према стиховима Симона Јенка, која је убрзо по настанку постала симбол словеначке нације, а по завршетку Првог светског рата и део химне Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Настанак ове родољубиве песме, „буднице“, приказан је у контексту говора о Јенковом диригентском ангажману у тек формираном Словеначком певачком друштву у Бечу, и о активностима шездесетих година XIX века, с акцентом на неговању пансловенске идеје. Уз напомену да је одмах по настанку стекла изузетну популарност, коментарисан је одјек песме у различитим срединама, посебно и чињеница да је ово била прва словеначка песма преведена на енглески језик. Осим поређења с *Марсељезом*, упечатљиво је компаративно сагледавање садржаја песме *Најпреј* и *Здравице* Франца Прешерна – првог политичког, милитантног позива у борбу и другог пацифистичког поздрава слободи и мирној коегзистенцији нација. Наглашавајући контроверзе у вези с текстом Симона Јенка, Вајс износи драгоцене податке о историјату рецепције песме *Најпреј*, све до деведесетих година XX века. Коначно, чини се веома корисним ауторов позив на тумачење основног садржаја песме искључиво у духу времена у којем је песма настала, односно на игнорисање оптерећујућих идеја о национализму које, нарочито у нашем времену, имплицирају сасвим другачија значења.

Интердисциплинарни спектар тема у Зборнику добио је драгоцену проширење у студији *Майирање културне историје и њамћења: београдске године Даворина Јенка и Веле Нигринове*, из пера етнологa Младене Прелић. Цртице из биографије композитора и његове животне сапутнице овде су инкорпориране у приказ динамичног развоја урбане београдске средине и процвата националне културе у Србији друге половине XIX века. Уз осврт на упечатљиве импресије страних путописаца, Београд у који долазе Јенко и Вела Нигринова представљен је као град у транзицији, специфични конгломерат старог и новог, с посебним акцентом на феномену интензивних демографских промена. Уметничке и друштвене активности Јенка и Нигринове коментарисане су у складу са запажањем о концентрацији нације у настајању и грађанске класе

у развоју на театар као на „епицентар културних процеса“. Ванредно велика улога Народног позоришта у културном животу Београда, у сфери закаснелог романтизма шездесетих и седамдесетих година, приказана је, при том, у светлу успореног развоја у односу на западне узор. У оцени Јенковог стила, наглашен је уметников допринос креирању патриотског духа нације, пре свега кроз музички удео у тада популарним, посрбљеним комадима с певањем. При томе, препознато је Јенково досезање аутореферентне традиције и остваривање уметничке индивидуалности у овим оквирима. Са друге стране, подаци из приватне и професионалне биографије словеначке глумице која је у Београду наследила славу Милке Гргурове одабрани су с пуном пажњом, а у циљу јасног позиционирања улоге Нигринове у српској културној историји и историји позоришта у XIX веку. Уз истицање комплексности идентитета, и у овој студији је наглашено да су Јенко и Нигринова у Србији били обележени као „наши странци“, с нагласком на њиховим вишеструко плодноним ангажовањима у областима уметности са снажном националном конотацијом. У засебном одељку текста, ауторка је сабрала податке о признањима која су овим уметницима, за живота или постхумно, додељена.

Оригиналан допринос у оквирима тумачења рецепције Јенковог дела дала је Маријана Кокановић Марковић у студији *Даворин Јенко на сцени Српској народној позоришћу у Новом Саду (1861–1914): рецепција комада с певањем 'Сеоска лолa'*. Овај посрбљени комад мађарског аутора Еде Тода овде је представљен као важно сведочанство о мађарско-српским позоришним везама. Детаљни опис одјека вршачке премијере, као и осталих извођења у новосадском позоришту, резултат је темељног увида ауторке у примарне и секундарне изворе, попут нотних издања и периодичне штампе. О пријему Јенковог дела писано је и с обзиром на оцену критике из пера угледних српских писаца, композиторових савременика, Лазе Костића и Милана Савића. Осим што је осветлила питања пријема комада *Сеоска лолa*, ауторка овог текста је дала и шири поглед на репертоарску политику Српског народног позоришта, у контексту друштвено-политичких прилика у другој половини 19. и почетком XX века, с посебним освртом на политичке тежње управе позоришта и подстицаје за стварање репертоара у служби националних интереса. Као драгоцен прилог, сачињени су табеларни прикази са хронолошким пописом домаћих и иностраних комада с музиком на репертоару Српског народног позоришта у Новом Саду и Народног позоришта у Београду, који ће у многоме олакшати путеве будућих истраживања.

Насупрот радова с нагласком на широј културолошкој контекстуализацији Јенковог дела, у студији *Аналистички ослонци у истраживању ојуса Даворина Јенка* фокус је на аспектима аналитичког приступа у тумачењима уметникове стваралачке поетике, односно композиторског језика. Као аналитички узорак, ауторка ове студије, Аница Сабо, одабрала је концертну увертуру *Милан*. С ослоном на теоријским становиштима угледног српског композитора, теоретичара и музичког писца Берислава Поповића, тумачење целине музичког тока одабраног Јенковог дела спроведено је с обзиром на оквире и карактеристике хармонског језика, тематског садржаја и форме. Уз детаљан графички приказ минуциозно спроведене анализе мотивског, хармонског

и формалног садржаја, представљено је становиште ауторке о симетричној концепцији једноставачног циклуса, с принципима обликовања сонатне форме.

Књижевне теме у композицијама Даворина Јенка биле су предмет студије Маје Ђукановић. Након осврта на основне биографске податке, посебно оне о комплексним културним контекстима који су утицали на формирање Јенковог опуса, уопштено су коментарисана композиторова дела на стихове српских и словеначких књижевника. Истакнут је пример прве збирке Јенкових композиција на стихове Прешерна, Вилхара, Левстика, Цегнара и Томана, са неизбежним споменом познате буднице *Најреј*, на стихове Симона Јенка. С друге стране, апострофирана је Јенкова сарадња са Ђуром Јакшићем и Јанком Веселиновићем, као и инспирација делима Бранка Радичевића, Косте Трифковића, те компоновање чувене песме *Боже љравде*, будуће српске химне, на стихове Јована Ђорђевића. Наглашено је да је, као активни композитор позоришне музике, Јенко писао и на текстове Шекспира, Бомаршеа, Гетеа, Игоа, Верна и Шилера. У завршним пасусима студије дошло је и до својеврсног напуштања основне теме рада, коментарисањем стваралаштва и других композитора словеначког порекла у Србији, у периоду друге половине 20., па и почетком 21. века.

Посебан спомен на Јенково дело представљају две студије из пера уреднице Зборника: *Даворин Јенко и Стиван Сћ. Мокрањац. Биографски фрагменти. Прилози култури сећања и Како је о Даворину Јенку писао Драгољин Цвејко. Прилози проучавању словеначко-српских музиколошких веза у доба ФНРЈ*. Наизглед помало неуобичајена, структура првог текста – у фрагментима – упечатљиво истиче кључне додирне тачке на путевима делатности двојице великана музичке уметности и амбасадора српске музичке културе. Хронолошким одабиром и паралелном поставком „слика“ из Мокрањчеве и Јенкове биографије, Катарина Томашевић је приказала доприносе уметника у процесима узрастања српске музике до професионалних оквира. Коментарисани су први контакти двојице музичара и сарадња у Београдском певачком друштву, те њихова ангажовања око културно-уметничких дешавања под кровом Народног позоришта у Београду. У контекстима говора о Јенковој тежњи ка неговању панславистичке идеје на једној, и „пројекту конструисања националног идентитета српске музике на етничкој основи“ на другој страни, с особитом пажњом је размотрена деликатна Јенкова позиција у историји словеначке, српске и југословенске музике. У посебном одељку ове студије забележени су и подаци о многобројним пригодним манифестацијама и издањима објављеним поводом обележавања 100-годишњице Мокрањчеве и Јенкове смрти 2014. године („Нишке хорске свечаности“, „Мокрањчеви дани“, концерти, циклуси јавних предавања, научне трибине, свечане академије, изложбе, телевизијски серијал, дискографска издања, монографије, бројеви водећих домаћих научних часописа из области музикологије и етномузикологије).

Засебном студијом Катарина Томашевић је саопштила драгоцене податке о процесима рада на првој монографији о угледном композитору, коју је, на подстрек Петра Коњовића, половином XX века сачинио зачетник словеначке музикологије. У овој причи о настанку познате монографије, која до данас представља темељ свих музиколошких тумачења Јенковог дела, вешто су

компримована кључна питања о различитим аспектима и изазовима Цветковог рада. Уз ослонац на одабране детаље из преписке двојице блиских пријатеља и сарадника, коментарисан је нарочито Цветков сараднички однос с Коњовићем, као директором, те са Стојаном Лазаревићем и Станом Ђурић-Клајн, сарадницима Музиколошког института САН, као и с историчарем Миховилом Томандлом. Цветкови напори, усмерени ка компаративном сагледавању друштвено-историјских, политичких, културних и уметничких токова словеначке и српске музике на прелазу векова, вредновани су овде као први конкретни резултат словеначко-српских веза у периоду ФНР Југославије, али и као зачетак до данас одржане плодне и успешне сарадње музиколога из Словеније и Србије. Као својеврсно заокружење средишњег дела Зборника, ова студија би се могла читати и као позив на преиспитивање савремених доприноса разумевању Јенковог стваралаштва – у односу на почетне напоре на путу настанка узорне монографије, али и у ширем смислу, у рефлексији о значају професионалних, сарадничких односа зарад достизања заједничких циљева.

У сегменту Зборника *Одјеци у шћамѝи* представљени су и текстови који су, поводом стогодишњице Јенкове смрти, током 2014. године били објављени у водећим издањима *Полиѝике*. У тексту Катарине Томашевић Даворин Јенко (1835–1914): *’Наш знамениѝи сѝранац’*. Сећање на композиѝора срѝске химне *’Боже ѝравде’*, ѝоводом сѝоѝодишњице смрѝи, као и у прилогу Иване Весић Даворин Јенко (1835–1914): *фраѝменѝи из живоѝи ѝознаѝоѝ композиѝора*, прегледно су сагледани кључни Јенкови доприноси српској и словеначкој култури романтичарског доба, с акцентима на његовој активности као творца двеју химни, као капелника Народног позоришта и сапутника у Србији прослављене глумице словеначког порекла, Веле Нигринове.

Као позив на будућа проучавања, али пре свега и извођења музике Даворина Јенка, у прилогу *Архивска сведочансѝива* објављен је композиторов тестамент, као и сегменти из збирке партитура и докумената сачуваних у архиву Музиколошког института САНУ (збирка клавирских композиѝија *Slovenske narodni pesmi*, *Зуѝѝе сѝруне*, *Уверѝѝира Косово*, *Уверѝѝира Милан*, песма из комада *Сеоска лолa*, песме из комада *Ђуго*, у клавирским изводима). Атрактивности Зборника доприноси и техничка опремљеност – стручно осмишљени дизајн и богате илустраѝије.

Верујемо да ће, овде сабрани, резултати новијих истраживања о животу и делу Даворина Јенка бити препознати као вредно и корисно штиво, не само у српским и словеначким музиколошким круговима, него и међу широм читалачком публиком. С обзиром на тумачења историчара, према којима се култура сећања заснива на различитим облицима односа према прошлости, док се управо из перспективе нашег односа према прошлости једино и може говорити о минулим епохама, овај Зборник несумњиво представља драгоцен прилог, као збир сведочанстава о многоструким вредностима Јенковог дела.

Наѝиаша Марјановић